

MAKTABGA MOSLASHUVDA O'QUVCHILARNING INDIVIDUAL XUSUSIYATLARINI HISOBGA OLIH

Ubaydullayeva Sohiba Abduxakimovna
*Jizzax viloyati Paxtakor tumani MMTB ga
qarashli 9-umumta'lim maktabi psixologi*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada maktabga moslashuv jarayonida o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishning psixologik-pedagogik asoslari yoritilgan. Maktabga moslashuv bola hayotidagi muhim bosqich bo'lib, unda yangi ijtimoiy muhit, o'quv faoliyati va talablar tizimiga moslashish jarayoni kechadi. Maqolada moslashuv muammolari, individual yondashuv zarurati va psixologik qo'llab-quvvatlash usullari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: maktabga moslashuv, individual xususiyatlar, o'quvchi, psixologik moslashuv, temperament, motivatsiya, emotsional holat, ijtimoiylashuv, ta'lim muhiti, psixologik yordam.

KIRISH

Maktabga moslashuv jarayoni bolada yangi ijtimoiy rol — “o'quvchi” rolini qabul qilish bilan bog'liq murakkab psixologik jarayondir. Bu davrda bola yangi talablar, qoidalar, jamoa va o'quv faoliyati tizimiga moslashishi kerak bo'ladi. Moslashuv jarayonining muvaffaqiyati ko'p jihatdan o'quvchining individual psixologik xususiyatlariga bog'liq. Har bir o'quvchining temperament turi, xarakteri, emotsional barqarorligi, qiziqishlari va bilish imkoniyatlari turlicha bo'ladi. Masalan, sangvinik bolalar yangi muhitga tez moslashsa, melanxolik bolalarda xavotir va tortinchoqlik ko'proq kuzatilishi mumkin. Shu sababli barcha o'quvchilarga bir xil yondashuv qo'llash moslashuv jarayonini qiyinlashtiradi.

Individual xususiyatlarni hisobga olish ta'lim jarayonini individuallashtirishni talab etadi. O'qituvchi va psixolog har bir bolaning o'zlashtirish sur'ati, diqqat barqarorligi, xotira xususiyatlari va motivatsiya darajasini inobatga olgan holda yondashishi zarur. Bu esa o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va maktab muhitiga tezroq moslashishiga yordam beradi. Maktab psixologining roli bu jarayonda juda muhimdir. U diagnostik usullar orqali o'quvchining psixologik holatini o'rganadi, moslashuvdagi qiyinchiliklarni aniqlaydi va individual korreksion dasturlar ishlab chiqadi. Shuningdek, psixolog o'quvchilarda emotsional barqarorlikni rivojlantirish, xavotirni kamaytirish va ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish bo'yicha ish olib boradi.

Moslashuv jarayonida o'qituvchi tomonidan qo'llab-quvvatlovchi va rag'batlantiruvchi muhit yaratish ham muhimdir. O'quvchining kichik yutuqlarini

e'tirof etish, uni qo'llab-quvvatlash va ijobiy munosabat bildirish moslashuv jarayonini yengillashtiradi. Shuningdek, ota-onaning ishtiroki ham katta ahamiyatga ega. Oilada tinch va barqaror muhitning mavjudligi, bolaga nisbatan mehr va e'tibor uning maktabga moslashuvini tezlashtiradi. Ota-onaning maktab bilan hamkorligi esa muammolarni erta aniqlash imkonini beradi. Zamonaviy ta'limda inklyuziv yondashuv va interfaol metodlardan foydalanish ham o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olishga yordam beradi. Bu esa har bir bolaning o'z imkoniyatini to'liq namoyon etishiga sharoit yaratadi.

Bolalarning maktab sharoitiga moslashuvini bir necha bosqichlarga bo'lib o'rganish mumkin, ularning har biri o'ziga xos xususiyatga ega bo'lib, organizm funksional tizimining turli zo'riqqanlik darajasi bilan tavsiflanadi.

Birinchi bosqich – mo'ljal oluvchi bo'lib, bunda tizimli muloqot boshlanishi bilan bog'liq yangi ta'sirlar majmuasiga organizmning deyarli barcha tizimlari jo'shqin reaksiyalar bilan javob qaytaradi. Bu “fiziologik o'zgarishlar” uzoq davom etadi (2-3 hafta).

Ikkinchi bosqich – beqaror moslashuv, organizm bu ta'sirlarga qandaydir maqbul yoki qulayroq bo'lgan variantlarni izlaydi. Bu bosqichda “noodatiy holatlar” asta-sekin susayadi.

Uchinchi bosqich – nisbatan barqaror moslashuv davri. Bunda organizm bosimga qarshi kamroq zo'riqish talab etuvchi variantlarni topadi. O'quvchi qanday ishni bajarmasin, bu xoh yangi bilimlarni o'zlashtiruvchi faoliyat bo'lsin, xoh statistik bosim yoki turli jamoalardagi muloqotdagi psixologik bosim bo'lsin organizm aniqrog'i, uning har bir tizimi zo'riqish faoliyati bilan javob beradi. Shuning uchun har bir tizim qanchalik ko'p zo'riqsa, organizm shunchalik ko'p zahirasini yo'qotadi. Biz bilamizki bola organizmining imkoniyatlari u darajada ko'p emas. Uzoq davom etuvchi zo'riqish, charchoq esa, boladan ko'p energiyani talab etadi.

Moslashuvni 3-bosqichining davomiyligi taxminan 5-6 hafta davom etadi, o'quv yilining birinchi oyi eng murakkab moslashuv davri bo'lib hisoblanadi. Moslashish jarayoning muvaffaqiyati bolaning sog'lom holati va o'qishga psixologik tayyorligi bilan aniqlanadi.

Olti yoshli bolalarning moslashuvi bo'yicha tavsiyalar:

O'qish va o'qishdan tashqari ishlarni tizimli tashkil etish;

ta'lim dasturini murakkablashtirish va jadallashtirishdan qochish;

qo'shimcha topshiriqlarni cheklash;

nevrologik kasalliklar va funksional buzilishlarda individual korreksion rivojlantiruvchi ishlarni tashkil etish;

dars jarayonida guruh va individual yondashuvni tashkil etish;

materialni tushuntirish, yozuvga o'rgatish bo'yicha individual yondashuvni tashkil etish;

yetarli shart-sharoitlar yaratish;

o'quvchilar asab tizimi va ish qobiliyatining qayta tiklanishini hisobga olib, qiyin fanlarni osonroq o'zlashtiriladigan fanlar bilan oralatib qo'yilishini ta'minlash;

o'quvchilar toliqish va charchashini hisobga olib tanaffussiz va qo'shaloq darslarni o'tilishiga yo'l qo'ymaslik;

bosh miya yarim sharlari ishchanlik darajasining faolligiga qarab o'quv darslarini boshlang'ich sinflarda har kuni 3-4 soatdan o'tilishini ta'minlash;

1-sinf o'quvchilarining maktab sharoitiga moslashuvlarini yengillashtirish maqsadida bosqichma-bosqich o'quv darslarini sentyabr oyida 35-daqiqadan har kuni 3-soat, 2-chorakda 35 daqiqadan kuniga 4 soatdan o'tilishini ta'minlash;

shaxslararo munosabatlarning keskin kechishi;

bola organizmining toliqishi va zo'riqishi;

psixofiziologik holat (charchoq, mudroq, zerikish)ning kuzatilishi;

yangi mavzuni o'zlashtirishdagi ko'nikma va malakalarni rivojlantirish bo'yicha individual ishlarni tashkil etish;

o'quvchilardagi charchash va mudroq holatlarini bartaraf etuvchi qisqa muddatli psixologik o'yinlar va treninglardan foydalanish;

o'quvchilarda emotsional his-tuyg'ular va irodaviy sifat (qat'iyatlilik)larni shakllantirish;

o'quvchilar bilish psixik jarayonlarini rivojlantirish bo'yicha korreksionrivojlantiruvchi o'yinlar tashkil etish;

mayda qo'l motorikasi va ko'ruv harakat koordinatsiyasini rivojlantirish bo'yicha mashg'ulotlar tashkil etish;

dars jarayoniga barcha o'quvchilarni (a'lochimi yoki past o'zlashtiruvchimi) jalb etish; - o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonch hissini oshirish;

o'quvchilarda kommunikativ (o'zaro fikr almashinuv) qobiliyatlarni rivojlantirish;

o'quvchilarning psixofiziologik holatlar (charchash, zerikish, chalg'ish)ini bartaraf etish maqsadida psixologik o'yin ("Mening sevimli mevam", "Adashib ketmayman", "Kuzatuvchanlik", "Qarsaklar" v.b.) mashqlaridan foydalanish;

darsni tortinchoqlik va zo'riqish kabi holatlardan xoli bo'lgan vaziyatlarda tashkil etish, shaxslararo munosabatlar muhitini yaratish;

o'quvchilarda charchash va zo'riqish kabi holatlarni oldini olish uchun relaksatsiya mashqlarini tashkil etish;

Moslashish jarayoni qiyin kechayotgan bolalar bilan korreksion mashg'ulotlarni olib borish hamda ularning ota-onalari bilan hamkorlik ishlarini tashkil etish; - past o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan individual yondashuvni tashkil etish hamda ularni rag'batlantirish maqsadida jomoa ishlarida yetakchi vazifalarni

topshirish. Maktabgacha yoshdagi bolalarda maktab ta'limiga tayyorlash hamda unda savodxonligini rivojlantirish quyidagi talablarga bo'ysunadi.

- bolani rivojlantirishga qaratilgan qulay, do'stona, xavfsiz muhitni yaratish. Bolalar jamoasida do'stona munosabatni qadrlash. Bolaga yo'naltirilgan ta'limga yondashuv asosida ta'lim -tarbiya berish, uzoq davom etadigan mashg'ulotlar bilan emas, balki bolada qiziqishni uyg'otadigan, uni hayratlantiradigan o'yinlardan iborat ta'limiy jarayonlarni tashkil etish. O'yindan asosiy ta'limiy faoliyat sifatida foydalanish. Didaktik vositalarni keng qo'llash.

- bolaning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularning xotirasi, diqqati, nutqi, tafakkurini inobatga olish. Bolada o'qishga nisbatan xohish, istak, qiziqish uyg'otish. Kattalar tomonidan bolaga bosim o'tkazish, uning erishgan natijalaridan qoniqmaganlikni bildirish man etiladi.

- olib boriladigan ta'lim va tarbiyaviy jarayonlar ketma-ketlikda, oddiydan murakkablashib borishi zarur.

- tizimli ravishda bolada kichik yosh davridan boshlab so'zlarni to'g'ri talaffuzini rivojlantirish. Tarbiyachi o'z nutqiga nisbatan talabchan bo'lishi.

- bolalarda o'z nutqida to'g'ri talaffuz, qulay grammatik shakllar va xilma-xil gap konstruksiyalaridan va yozishning dastlabki malakalari va vositalaridan foydalana olishga bo'lgan ishonchni hosil qilish. Bolaning maktab ta'limiga psixologik moslashuvi birinchidan, bilim olish uchun bolada moyillik va o'quvchining ijtimoiy yo'nalishi shakllangan bo'lishi, ikkinchidan, o'z tengdoshlari bilan muloqot qila bilishi, o'qituvchining talablarini bajarishi, o'z xulqini nazorat qila olish kabi jihatlarning shakllanganligiga bog'liq.

Bular bolani o'quv faoliyatiga "silliqlik" o'tishini ta'minlaydi.

Maktabga qabul qilingan olti yoshli bolalarni yangi ijtimoiy muhitga moslashtirish maktab psixologi va boshlang'ich sinf o'qituvchisi faoliyatida muhim o'rin tutadi. Olti yoshli bolalarning maktabga moslashuvi va rivojlanish dinamikasini o'rganish uchun maktab amaliyotchi psixologlari va boshlang'ich sinf o'qituvchilari tomonidan trening mashg'ulotlari va korreksion rivojlantirish mashg'ulotlarini o'tkazilishi muhimdir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, maktabga moslashuv jarayonida o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish ta'lim samaradorligini oshirish va psixologik barqarorlikni ta'minlashning muhim shartidir. Individual yondashuv, psixologik qo'llab-quvvatlash, o'qituvchi va ota-onaning hamkorligi hamda ijobiy psixologik muhit bolalarning maktabga tez va muvaffaqiyatli moslashuviga xizmat qiladi. Natijada har bir o'quvchi o'z salohiyatini to'liq namoyon etadigan, ishonchli va faol shaxs sifatida shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Югай А.Х., Мираширова Н.А. “Общая психология” – Ташкент 2014.
2. Дружинина В.. “Психология “. Учебник. “Питер”, 2003.
3. Shoumarov G‘.B. Bola psixologiyasi. – Toshkent, 2019.
4. Lev Vygotsky. Social Development Theory. – 1978.
5. Jean Piaget. Cognitive Development Theory. – 1952.
6. UNICEF. Child Development and School Adaptation. – 2023.
7. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

